

Sygn.akt III AUa 388/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 4 lipca 2018 r.

Sąd Apelacyjny w Białymstoku, III Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

w składzie:

Przewodniczący: SSA Barbara Orechwa-Zawadzka (spr.)

Sędziowie: SA Teresa Suchcicka

SO del. Danuta Zdzisława Poniatowska

Protokolant: Ewa Daniluk

po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 4 lipca 2018 r. w B.

sprawy z odwołania S. M.

przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

o odsetki.

na skutek apelacji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O.

od wyroku Sądu Okręgowego w Olsztynie IV Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

z dnia 7 marca 2018 r. sygn. akt IV U 163/18

oddala apelację

SSO Danuta Zdzisława Poniatowska SSA Barbara Orechwa-Zawadzka SSA Teresa Suchcicka

Sygn. akt III AUa 388/18

UZASADNIENIE

Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w O. decyzją z 28 grudnia 2017 r., na podstawie art.138 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (Dz.U z 2017 r., poz.1383 ze zm.) oraz art. 84 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz. U. z 2017 r. poz. 1778 ze zm.) zobowiązał S. M. do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia za okres od 01.02.2016 r. do 31.08.2016 r. w kwocie 6175,81 zł wraz z odsetkami za okres od 26.02.2016 r. do 28.12.2017 r. w kwocie 688,44 zł oraz dodatek jednorazowy w kwocie 400 zł.

Odwołanie od powyższej decyzji złożyła S. M., domagając się jej zmiany i niezobowiązanie jej do zwrotu świadczenia. Odwołująca podniosła, iż prawo do renty nie jest uzależnione od frekwencji ucznia w zajęciach szkolnych. Świadczenie to przysługuje bowiem od dnia podjęcia nauki do dnia jej ukończenia w planowanym terminie lub utraty statusu ucznia (studenta) wskutek skreślenia z listy uczniów (studentów) przez właściwy organ określony w statucie szkoły. Przepisy o rencie rodzinnej nie uzależniają prawa do tego od pozytywnych rezultatów edukacji, ewentualnego powtarzania semestrów. Jedyne warunki to kontynuowanie nauki i ograniczenia wiekowe.

Organ rentowy w odpowiedzi na odwołanie wniósł o jego oddalenie.

Sąd Okręgowy w Olsztynie wyrokiem z 7 marca 2018 r. zmienił zaskarżoną decyzję o tyle, że odwołująca nie ma obowiązku zwrotu odsetek za okres od 26 lutego 2016 r. do 28 grudnia 2017 r. (pkt I), w pozostałym zakresie oddalił odwołanie (pkt II).

Sąd pierwszej instancji ustalił, że S. M., ur. (...) była uprawniona do renty rodzinnej na podstawie art. 68 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (tekst jedn. Dz. U. z 2017 r., poz. 1383 ze zm.), gdyż po ukończeniu 16 roku życia uczęszczała do szkoły. O obowiązku powiadomienia organu rentowego o okolicznościach powodujących utratę prawa do renty rodzinnej w związku z zaprzestaniem uczęszczania do szkoły ubezpieczona była pouczana w decyzjach o przyznaniu, wznawianiu wypłaty i ustaleniu świadczenia (punkt VIII pouczenia).

Podstawą do wydania zaskarżonej decyzji było pismo z dnia 6.12.2017 r. (karta-165 akt ZUS) sporządzone przez Policealną Zaoczną Szkołę (...) w O. z którego wynikało, że świadczeniobiorczyni S. M. ur. (...) została przyjęta do Zaocznej Policealnej Szkoły Cosinus 27.09.2015 r. (semestr I) i skreślona 10.06.2016 r. z semestru II (semestr drugi w roku szkolnym 2015/2016 rozpoczął się 1.02.2016 r.). Ponadto Sąd ustalił, że z pisma z dnia 9.10.2017 r. (k. 162 akt ZUS) sporządzonego przez Policealną Zaoczną Szkołę Cosinus w O. wynikało, że S. M. w II semestrze nauki została nieklasyfikowana ze wszystkich obowiązujących przedmiotów i nie pojawiła się również w II semestrze na żadnych zajęciach. Ubezpieczona nie przedstawiła jakichkolwiek dowodów wskazujących na niemożność uczęszczania do szkoły w II semestrze, bądź podjęcia działań mających na celu usprawiedliwienie swej nieobecności.

Okoliczności faktyczne Sąd I instancji przyjął za bezsporne, ponieważ nie były kwestionowane przez strony, a dokumenty, z których wynikają są sporządzone w formie przewidzianej prawem i nie budziły wątpliwości Sądu co do ich zgodności z rzeczywistym stanem rzeczy.

Rozważając stan faktyczny sprawy, Sąd Okręgowy odniósł się do przepisów art. 138 ust. 1 i ust. 2 pkt 1 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Ze zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego wynikało, że wnioskodawczyni wielokrotnie była informowana o zasadach wypłaty renty rodzinnej. W decyzjach zawarto informację, że osoba pobierająca rentę rodzinną zobowiązana jest do powiadomienia organu o zaprzestaniu pobierania nauki, a jeżeli uczy się nadal - zobowiązana jest do nadesłania zaświadczenia ze szkoły. Sąd podkreślił, iż w niniejszej sprawie wnioskodawczyni, pomimo prawidłowego i wielokrotnego pouczenia przez organ o obowiązkach świadczeniobiorcy pobierającego rentę rodzinną pozostawała beczynna.

Mając na względzie treść art. 68 ust. 1 ustawy z 17.12.1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, Sąd Okręgowy stwierdził, że generalną zasadą jest, iż dzieci, o których mowa w art. 67 ust. 1 pkt 1 tej ustawy, mogą pobierać rentę rodzinną do momentu ukończenia 16 roku życia. Po ukończeniu 16 roku życia, renta rodzinna nie przysługuje już dziecku bezwzględnie, ale jedynie wówczas, gdy kontynuuje naukę w szkole. A zatem prawo do renty rodzinnej dla dziecka ze względu na wiek ulega przedłużeniu wyłącznie w przypadku kontynuowania nauki w szkole (nie dłużej niż do osiągnięcia 25 lat życia, z zastrzeżeniem art. 68 ust. 2). Utratę uprawnień spowoduje ukończenie nauki (chodzi tu również o takie sytuacje jak usunięcie ze szkoły, skreślenie z listy studentów itp.). W świetle powyższego Sąd nie podzielił poglądu odwołującej, iż renta rodzinna przysługuje do ukończenia 25 roku życia, również w okresach przerw w nauce, gdyż pogląd ten jest całkowicie sprzeczny z wyżej zacytowanymi przepisami (nie wystarczy sam wiek, konieczne jest również kontynuowanie nauki). Organ rentowy stanął na stanowisku, że w okresie II semestru odwołująca posiadała status ucznia, ale faktycznie nie kształciła się, nie realizowała programu, nie uczęszczała w wymaganym rozmiarze na zajęcia, co przekonuje, iż zapisanie się do szkoły miało na celu wyłącznie zachowanie prawa do renty rodzinnej.

Sąd Okręgowy zwrócił uwagę, że w orzecznictwie sądów wielokrotnie rozważano rozumienie pojęcia „do ukończenia nauki w szkole”. W wyroku z dnia 5 lipca 2012 roku, I UK 65/12 Sąd Najwyższy wskazał, że skoro dzieciom do ukończenia 16 lat renta rodzinna przysługuje bez wyraźne zastrzeżonego w ustawie warunku nauki w szkole, to zapewne dlatego, że w tym wieku występuje obowiązek szkolny. Natomiast jeżeli dziecko przekroczyło 16 lat, to renta rodzinna przysługuje mu "do ukończenia nauki w szkole", nie dłużej niż do osiągnięcia 25 lat życia, co oznacza,

że nie wystarcza sam wiek, lecz chodzi także o kontynuowanie nauki, a to zależy od ucznia, a więc renta rodzinna zależy od określonych starań dziecka w roli ucznia, gdyż z regulacji ustawy wynika, że celem nie jest sama nauka ale także jej "ukończenie". Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 6 listopada 2012 roku, III UK 153/11 prawo do renty rodzinnej nie przysługuje ubezpieczonemu zapisanemu do szkoły, który bez usprawiedliwienia nie uczestniczy w żadnych zajęciach. Z powyższego wynika, że każdy przypadek winien być oceniany indywidualnie, należy odróżnić sytuacje, w których uczeń poprzestawał jedynie na zapisaniu się do szkoły i uzyskaniu formalnego statusu ucznia, by otrzymywać rentę rodzinną od przypadków, w których nauka była przez niego kontynuowana - chociaż z brakiem pozytywnych rezultatów. Jak ustalono w niniejszej sprawie odwołująca była słuchaczem Zaocznej Policealnej Szkoły Cosinus 27.09.2015 r. (semestr I) i skreślona 10.06.2016 r. z semestru II (semestr drugi w roku szkolnym 2015/2016 rozpoczął się 1.02.2016 r.). Ponadto z pisma z dnia 9.10.2017 r. sporządzonego przez Policealną Zaoczną Szkołę Cosinus w O. wynikało, że S. M. w II semestrze nauki została nieklasyfikowana ze wszystkich obowiązujących przedmiotów i nie pojawiła się również w II semestrze na żadnych zajęciach. Odwołująca nie poprzestała na samym zapisaniu się do szkoły i uzyskaniu statusu ucznia - uczestniczyła w części zajęć I semestru. W ocenie Sądu I instancji inaczej należało ocenić okres II semestru, kiedy to w miesiącu styczniu roku odwołująca nie była obecna na żadnej godzinie zajęć i nie dokonała jakiegokolwiek zaliczenia, nie usprawiedliwiła swych nieobecności. Biorąc pod uwagę brak jakiegokolwiek aktywności w II semestrze, Sąd I instancji uznał, iż w tym okresie odwołująca nie kontynuowała nauki w rozumieniu powołanych wyżej przepisów.

Zdaniem Sądu należało jednak przyznać rację odwołującej w kwestii wysokości kwoty naliczonej do zwrotu, to jest braku zasadności żądania odsetek za okres od 26.02.2016 r. do dnia 28.12.2017 r. W myśl art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13.10.1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu, wraz z odsetkami, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego, z uwzględnieniem ust. 11. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2008 r. I UK 154/08 określenia od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych, a nie w prawie cywilnym. Sąd Najwyższy podkreślił, że odesłanie do „prawa cywilnego” dotyczy wyłącznie zasad zapłaty i wysokości odsetek, a nie zasad zwrotu nienależnego świadczenia. Nie ma żadnych podstaw do stosowania przepisów prawa cywilnego (o bezpodstawnym wzbogaceniu lub czynie niedozwolonym) do oceny wymagalności, czy przedawnienia samego nienależnie pobranego świadczenia. Zasady określające zwrot takiego świadczenia ze względu na upływ czasu (dawność, w tym znaczeniu potocznie przedawnienie) wskazane są w art. 138 ust. 4 i 5 ustawy o emeryturach i rentach (zasadniczo za okres nie dłuższy niż 3 lata od „żądania zwrotu”, czyli wydania decyzji w tym przedmiocie). „Żądanie zwrotu” nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie dotyczącej tego decyzji (można powiedzieć, że staje się wymagalne w tym momencie, a nie w czasie spełniania świadczeń). Z tą chwilą następuje też wymagalność (w prawnym znaczeniu według prawa cywilnego - art. 359 § 2 k.c.) roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Z tą też chwilą rozpoczyna się bieg przedawnienia roszczenia o zapłatę odsetek. Powyższe stanowisko zyskało aprobatę Sądu Najwyższego w wyroku z dnia 3 lutego 2010 r., I UK 210/09, który stwierdził, że odesłanie do prawa cywilnego nie dotyczy terminów wymagalności świadczeń cywilnoprawnych ani - co się z tym wiąże - określenia, od kiedy dłużnik opóźnia się ze spełnieniem świadczenia. Są to zasady dotyczące odsetek tylko pośrednio. Odesłanie byłoby niejednoznaczne, gdyby rozumieć je tak szeroko, gdyż w prawie cywilnym opóźnienie dłużnika uregulowane jest w różnorodny sposób w zależności od tego, jakiego świadczenia dotyczy. Określenia od kiedy należą się odsetki od świadczeń z ubezpieczenia społecznego, także od świadczeń podlegających zwrotowi, należy poszukiwać w prawie ubezpieczeń społecznych, a nie w prawie cywilnym. Ponadto w wyroku z dnia 8 stycznia 2014 r., III AUa 734/13, Sąd Apelacyjny w Białymstoku przyznał także, że bieg terminu do wypłaty odsetek rozpoczyna się od daty doręczenia świadczeniobiorcy decyzji o obowiązku zwrotu nienależnego świadczenia. Mając powyższe na uwadze, Sąd Okręgowy na podstawie art. 477¹⁴ § 1 k.p.c. w punkcie I wyroku zmienił zaskarżoną decyzję i stwierdził, że odwołująca nie ma obowiązku zapłaty odsetek wskazanych w zaskarżonej decyzji, a na podstawie 477¹⁴ § 1 k.p.c. oddalił odwołanie w pozostałym zakresie.

Apelację od powyższego wyroku wniósł organ rentowy. Zaskarżył wyrok w części, tj. w zakresie punktu I wyroku i zarzucił:

- naruszenie prawa materialnego, tj. art. 84 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz. U z 2017 r., poz. 1778 ze zm.) poprzez orzeczenie braku obowiązku zwrotu odsetek naliczonych od dnia 26.02.2016 r. do 28.12.2017 r. od nienależnie pobranych świadczeń za okres od 1.02.2016 r. do 31.08.2016 r.

Mając na uwadze powyższe zarzuty organ rentowy wniósł o zmianę wyroku w punkcie I i oddalenie odwołania wnioskodawczyni.

Sąd Apelacyjny zważył, co następuje:

Apelacja organu rentowego jest niezasadna. Zdaniem Sądu Apelacyjnego, Sąd Okręgowy rozważył szczegółowo całość zgromadzonego w sprawie materiału dowodowego i na jego podstawie dokonał w sprawie prawidłowych i wyczerpujących ustaleń faktycznych. Wbrew zawartemu w apelacji zarzutowi, Sąd I instancji dokonał też prawidłowej wykładni przepisów prawa materialnego, tj. art. 84 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych. Sprawia to, że nie zachodzi potrzeba powtarzania szczegółowych ustaleń faktycznych oraz dokonanej w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku interpretacji przepisów prawa mających zastosowanie w sprawie niniejszej por. orzeczenia Sądu Najwyższego z: 22 kwietnia 1997 r., sygn. II UKN 61/97; 5 listopada 1998 r., sygn. I PKN 339/98; 22 lutego 2010 r., I UK 233/09). Sąd odwoławczy w pełni podziela rozstrzygnięcie i argumentację Sądu pierwszej instancji.

W postępowaniu apelacyjnym kwestią sporną była wyłącznie ocena prawidłowości rozstrzygnięcia Sądu I instancji zawartego w zaskarżonym wyroku w części odnoszącej się do decyzji organu rentowego z dnia 28 grudnia 2017 r., zobowiązującej S. M. do zwrotu odsetek od nienależnie pobranych świadczeń za okres od dnia 26 lutego 2016 r. do dnia 28 grudnia 2017 r., tj. do dnia wydania tej decyzji, w kwocie 688,44 zł.

Kwestia zapłaty odsetek od należnego organowi rentowemu nienależnie pobranego świadczenia jest uregulowana w orzecznictwie Sądu Najwyższego i sądów powszechnych w jednolity sposób. Sąd I instancji powołując się na ugruntowane w tym zakresie stanowisko Sądu Najwyższego w sposób wyczerpujący wyjaśnił, dlaczego niezasadne było żądanie przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych Odział w O. odsetek od kwot nienależnie pobranego świadczenia (renty rodzinnej) za okres od momentu dokonania wypłaty świadczenia do momentu wydania zaskarżonej decyzji. W rezultacie, Sąd II instancji w pełni podziela stanowisko Sądu Okręgowego, iż na gruncie niniejszej sprawy brak było podstaw do obciążania odwołującej S. M. obowiązkiem zapłaty odsetek od nienależnie pobranej renty rodzinnej za okres wskazany w zaskarżonej decyzji.

Stosownie do treści art. 84 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 1778 ze zm.) osoba, która pobrała nienależne świadczenie z ubezpieczeń społecznych, jest obowiązana do jego zwrotu wraz z odsetkami ustawowymi za opóźnienie, w wysokości i na zasadach określonych przepisami prawa cywilnego. Instytucja nienależnie pobranych świadczeń jest uregulowana w art. 138 ust. 2 i 3 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. z 2017 r. poz. 1383 ze zm.) – i każde świadczenie przyznane bądź wypłacone we wskazanych w tej definicji okolicznościach staje się świadczeniem nienależnym. Żądanie zwrotu takiego świadczenia musi się jednak odbyć w drodze wydania decyzji administracyjnej i dopiero od momentu jej skutecznego doręczenia na osobie zobowiązanej ciąży obowiązek ich zwrotu. Również obowiązek zapłaty odsetek jako świadczenia wtórnego aktualizuje się dopiero w momencie poinformowania strony zobowiązanej do zwrotu nienależnie pobranych świadczeń o takim obowiązku. Powyższe stanowisko znajduje potwierdzenie w treści przepisów art. 84 ust. 4 i ust. 7 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych o systemie ubezpieczeń społecznych w których użyto sformułowania "kwoty nienależnie pobranych świadczeń ustalone prawomocną decyzją" oraz "uprawomocnienie się decyzji ustalającej te należności" (wyrok Sądu Najwyższego w wyroku z 3 lutego 2010 r., I UK 210/09, Legalis nr 328333). W ocenie Sądu Apelacyjnego wykładnia powyższych przepisów oraz charakter prawny decyzji administracyjnej stwierdzającej

obowiązek zwrotu nienależnie pobranego świadczenia prowadzi do wniosku, że świadczenia uważane za nienależne w rozumieniu art. 84 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych i art. 138 ustawy z 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych podlegają zwrotowi dopiero wtedy, gdy organ rentowy wyda stosowną decyzję. Zatem przyjęć należy, że „żądanie zwrotu” nienależnie pobranego świadczenia następuje przez doręczenie osobie obowiązanej stosownej decyzji administracyjnej. Z tą chwilą następuje też wymagalność roszczenia o odsetki, gdyż od tej chwili dłużnik pozostaje w opóźnieniu ze spełnieniem świadczenia głównego (art. 481 § 1 k.c.). Tak więc dopiero od chwili doręczenia decyzji administracyjnej dotyczącej zwrotu nienależnie pobranego świadczenia powstaje obowiązek zapłaty odsetek od kwoty nienależnie pobranego świadczenia. W tym zakresie Sąd Apelacyjny w pełni podziela przytoczony przez Sąd Okręgowy pogląd Sądu Najwyższego, iż odesłanie w art. 84 ust. 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych do „zasad określonych przepisami prawa cywilnego” dotyczy wyłącznie zasad zapłaty i wysokości odsetek, a nie zasad zwrotu nienależnie pobranego świadczenia z ubezpieczenia społecznego (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 16 grudnia 2008 r., I UK 154/08, Legalis nr 125929).

W świetle powyższych rozważań stanowisko organu rentowego, iż odwołująca jest obowiązana do zwrotu nienależnie pobranego świadczenia wraz z odsetkami za cały okres ich pobrania, bowiem nie poinformowała ZUS o okolicznościach powodujących utratę prawa do renty rodzinnej w związku z zaprzestaniem nauki, nie może być uznane za prawidłowe.

Mając powyższe na uwadze, Sąd Apelacyjny uznał zaskarżony wyrok za odpowiadający prawu. Prawidłowo ustalony stan faktyczny i trafna ocena materiału dowodowego skutkowały właściwą interpretacją i zastosowaniem przepisów prawa materialnego – art. 84 ust. 1 ustawy z 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych – w zakresie prawidłowego ustalenia, że wnioskodawczyni S. M. nie jest zobowiązana do zapłaty odsetek za wskazany w zaskarżonej decyzji z dnia 28 grudnia 2017 r. okres od dnia 26 lutego 2016 r. do dnia 28 grudnia 2017 r.

W związku z powyższym Sąd Apelacyjny oddalił apelację na podstawie art. 385 k.p.c.

SSO del. Danuta Zdzisława Poniatowska SSA Barbara Orechwa-Zawadzka SSA Teresa Suchcicka